

Н. І. Бернадська

Панегірик

ПАНЕГІРИК (від грец. πανηγυρικός — урочиста промова на багатолюдних зборах) — ораторський і літературний жанр, похвальне слово. У Давній Греції цим словом позначали надгробну похвальну промову, в якій прославляли подвиги померлого. Попередником П. був енкомій, жанровий різновид хорової давньогрецької лірики 7 ст. до н. е. Витоки П. як похвального слова простежуються в поемах «Одіссея» та «Іліада» Гомера, в «Енеїді» Вергілія, у яких помітні мотиви прославлення героїчних битв, військових подвигів, богів Олімпу, імператора. Назвою «П.» уперше означив свою знамениту промову, опубліковану близько 380 р. до н. е., оратор Ісократ. У добу Античності цей жанр досяг вершин свого розквіту: грецькі та римські поети прославляли царів, богів, конкретних героїв, їхні військові діяння, високі моральні якості, а також країни, міста, природу, планети тощо (Горгій, Лісій та ін.). Оскільки П. здебільшого писали на пошану представникам верхівки суспільства, то часто у них звучали нещирі інтонації через непомірне вихваляння об'єкта оспівування, гіперболізацію його прижиттєвих діянь і вчинків. Це підштовхнуло сатирика Лукіана Самосатського написати пародію на цей жанр «Похвала мусі». Вже з Античності це слово набуло іронічного звучання: похвала підлабузника, а не справедливий похвальний твір. Незважаючи на додаткове комічне значення, П. залишається популярним і затребуваним літературним жанром, який вплинув на поезію Горація, Овідія, ораторську прозу Цицерона, історичні твори Корнелія Тацита.

У літературах Сходу також відомий П. — він утвердився в 3-му тисячолітті до н. е. у династично-деспотичних державних утвореннях (Шумер, Єгипет, Вавилон, Персія). Так, в арабській літературі цей жанр (мадх) виник ще в доісламський період, а в 7 ст., після прийняття ісламу, почав стрімко розвиватися. У ньому возвеличували моральні якості самого поета, або його мецената, або державного діяча, а вже в 9 ст. з'явилося оспівування героїчних мотивів. Придворними панегіристами були такі поети, як Башшар, Ібн Бурд, Абу Нувас, Абу Таммам.

У Середньовіччі похвальні слова використовували в автобіографічних творах, зокрема в житіях. В епоху Відродження П. зазвичай присвячували правителям або містам. У цей період Еразм Роттердамський створив найвідоміший пародійний П. — «Похвала глупоті»

(1509), написаний тоді, коли цей жанр став складником гумористично-сатиричних творів про пияцтво, негідні вчинки людини. В епоху класицизму (17—18 ст.) П. обслуговував придворні кола й досяг піку свого розквіту. Також елементи похвального слова використовували і в класицистичній оді. У наступні епохи жанр занепав.

В українську літературу П. прийшов із західноєвропейського письменства через посередництво польського. Широкого поширення цей жанр набув завдяки шкільній освіті, що передбачала вивчення теорії віршування і написання поезій, П. зокрема. Перший із них — «Просфонема», надруковано 1591 у Львові. У ньому учні Львівської братської школи прославляли київського митрополита Михайла Рогозу. Проте вже в українській народній поезії — колядках, щедрівках, весільних піснях — мотиви віншування були поширеними. Так само панегіричні елементи простежуються в українській літературі 11—12 ст.: це похвали князям у «Повісті минулих літ», «Київському літописі», «Слові про закон і благодать» митрополита Іларіона. У 17 ст. П. став одним із провідних жанрів української барокової поезії, й розвивався двома шляхами: як похвальне слово (наприклад, «Візерунок цнот Єлисея Плетенецького» Олександра Митура, 1618, в якому прославлявся архімандрит Києво-Печерської лаври як розумний, справедливий, безкорисливий, твердий у своїх переконаннях релігійний діяч; «Евхаристиріон» Софронія Почаського, 1632, в якому Петра Могила уславлюють дев'ять муз) і як оплакування померлого («Вірші на жалісний погреб гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного» Касіяна Саковича, 1622). У цей час простежуються зміни у змісті українського П.: возвеличуються не шляхетність і меценатство конкретної відомої публічної особи, а її суспільно-політичне кредо — ставлення до захисту рідної землі, православної віри, руської мови. За змістом ці твори можна поділити на світські та духовні, за призначенням — привітання з нагоди визначної історичної чи суспільної події, воєнної перемоги, успішної кар'єри, укладання шлюбу, за формою — геральдичні епіграми, присвяти, промови як складники похвальних творів, промови і проповіді над померлими визначними постатями, вітальні оди, власне П. Їх писали і віршем, і прозою, також у межах одного твору вони могли чергуватися. У деяких П. траплялися елементи зорової поезії, зокрема акровірші. Багатомовність — ще одна ознака українських П. Окремі їх частини могли бути написані латинською, польською або церковнослов'янською мовами. Український П. доби Бароко сповнений античними алюзіями, історичними паралелями, алегоріями, символами. Цей «етикетний» жанр прославляв зокрема національну еліту, і в цьому його значення в історії української літератури. Серед видатних українських поетів-панегіристів — Григорій Бутович, Яків Седовський, Іван Величковський, Феофан Прокопович, Іван Орновський, Стефан Яворський, Пилип Орлик. В Україні після доби Бароко цей жанр занепав.

У 20 ст. П. знову відродився як жанр, що обслуговує тоталітарні режими та їхніх керманців. Слово «П.» уживають в іронічному значенні, маючи на увазі вияв надмірних і фальшивих лестощів, пишномовного безпідставного захвалювання або ж для створення

гумористичного ефекту, як, наприклад, у романі «Собор» О. Гончара: «Одного дня він аж із міста підвіз Шпачиху з її корзинами, підкинув легковою аж до двору, що зовсім розчулило стару, три дні після того тільки й чути було її панегірики на честь Лободи...».

Рекомендована література

1. Максимович М. Латинопольские сочинения писателей малороссийских // Максимович М. Книжная старина южнорусская. [Б. м.], 1849;
2. Корпанюк М. Слово і дух України княжої та України козацької: Михайло Максимович — дослідник давньоукраїнської літератури. Чк., 2004;
3. Шевчук В. Муза Роксоланська: українська література XVI— XVIII століть: У 2 кн. Кн. 2: Розвинене бароко. Пізнє бароко. К., 2005;
4. Величко М. Панегірик у європейській античній та арабській середньовічній літературних традиціях // Вісн. Київ. ун-ту. Сер. Сх. мови та літ-ри. 2011. Вип. 17.

Бібліографічний опис:

Панегірик / Н. І. Бернадська // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2024. – Режим доступу:

<https://esu.com.ua/article-881790>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).